

SEEMNETE KONTROLL

TALLINN, 1929.

Seemnete kontroll.

J. Juhans.

1926.—1928. a. ja ühes arvatud ka 1929. a. esimene pool oli seemnete kontrolli ja seemnekaubanduse alal tähtsamaks ajajärguks, sest selle aja jooksul teostusid mitmed sismaa ja rahvusvahelised algatused, mille järgi ammugi tunti vajadust. Juba 1920. a. algas püüdmine luua tegelikult miskisugust korda seemnekaubanduses, ja selle korra loomiseks esialgu astusid samme üksikud riigid seadusandlikul teel ning hiljem algatati sama küsimust rahvusvaheliselt.

Rahvusvahelised asutised, algatused ja korraldused.

Üks vanematest organisatsioonidest rahvusvaheliste algatuste alal on praegune Üleilmeline Rahvusvaheline Seemne Kontrollasutiste Liit, kuhu on koondunud viimaste aastate jooksul kõikides maailma-riikides seemnete kontrolli teostavad asutised ja isikud, olgu seal kontroll riiklik, sunduslik, vabatahtlik või nõuandev.

Mitmed riigid (nende hulgas ka Eesti) asusid seadusandlikul teel kaitseseisukorrale alaväärtuslike seemnekaupade väljatõrjumiseks, mis peale maailmasõda turule ilmusid eriti suurel hulgal. Pandi maksuma määrusi seemnete kvaliteedi, sisse- ja väljaveo ning müügi suhtes ja keeluseadusi ebakohaste või teatud kliimas mittekölbulikkude seemnekaupade müügi ja sisseveo kohta. Seejuures arvestas iga üksik riik mõistagi lähimate asjaoludega; esiteks oma seemnekasvatuse arenemisastmega, impordi ja ekspordi maade võimalustega j.n.e. Arusaadav sellepärast, et igal pool üles seati isesugused nõuded ja tingimused.

Siiski hakati tegema katseid niihästi üksikute riikide poolt, kus oli maksuma pandud mõnesugune kontroll, kui ka praeguse Kontrollasutiste Liidu (mis oli tol ajal veel loomisel) juhatuse poolt, et ühtlustada analüüsi meetode ja seejuures võtta tarvitusele ühtlase välimuse ja väljendusviisiga analüüsi tunnustusi, mis oleks võidud maksuma panna rahvusvaheliselt seadusandlikul teel.

Kontrollasutised asutasid endile keskkoha, mille kaudu kutsuti kokku eeltöödeks 3 rahvusvahelist kongressi. 4-dal kongressil, mis peeti Inglismaal Cambridges 1924. aastal, asutati ülalnimetatud Üleilmeline Rahvusvaheline Seemne Kontrollasutiste Liit. Liitu astusid varsti kõik riiklikud ja ühiskondlike summadega ülalpeetavad seemne kontrollasutised. Ka Eesti Vabariigi Valitsus otsustas lubada astuda Liitu Riigi seemne kontrollijaamale. Edaspidi nimetame seda organisatsiooni lühidalt Kontrollasutiste Liit.

Üksikute riikide kaitse-korraldused veeretasiid hulga takistusi teele ette enimalt täiesti vaba ja kontrollita olnud seemnekaubandusele, kus seni oli arvestatud ainult turul liikuva kauba hulgaga, millest olenes hind, kuna alles teisel kohal seisis kauba kvaliteet ehk seemne külviväärtus, mida kuskil, ametlikult ega sunduslikult müügi puhul ei kontrollitud.

Seemnekauplejate huvides oli, et maksmapandud seadused ja määrused arvestaksid nende kaubanduslike kometega ja huvidega, tulles vastu seemnekaubandusele mõnesuguste kitsenduste kaotamisega või vähemalt mitmel pool erinevate nõuete ühtlustamisega. Eesmärgi saavutamiseks loodi viimastel aastatel igas riigis või maal seemnekauplejate ühingud. Viimased ühinesid seemne kontrollasutiste eeskujul Üleilmiliseks Seemnekauplejate Ühingu Liiduks, mille asutav koosolek peeti 1928. a. maikuu Bolognas, Itaalias. Edaspidi tekstis nimetame seda organisatsiooni lühidalt Seemnekauplejate Liit. Ka see Liit tõstis üles küsimuse, analüüsi meetodi ja analüüsi-tunnistuse ühtlustamise kohta.

Kuna need küsimused tunduvat puudutavad põllumajandust, aiandust, seemnekasvatust, sellepärast peatume nende juures pikemalt.

Seemne kontrollasutiste algatused. Tuleme tagasi Seemne Kontrollasutiste Liidu kavatsuste juure, mis puutuvad rahvusvahelisi algatusi seemnekaupade kontrollimiseks. Möödunud, 1928. a. 16.—19. maini korraldati oluliste küsimuste arutamiseks Roomas, Rahvusvahelise Põllumajanduse Instituudi ruumides eriline rahvusvaheline, järjekorras 4. seemne kontrollasutiste esindajate kongress, kuhu iga nimetatud asutiste liitu astunud riik või asutus saatis omi ametlikke esindajaid. Endistel kongressidel, eriti elviimasel, mis peeti Cambridges Inglismaal 1924. aastal, oli ette valmistatud ja üles seatud mitmeid juhtnõude ning põhimõtteid, mille abil taheti seemnete kontrolli muuta ratsionaalsemaks, asja- ning otstarbekohasemaks. Rooma kongressiks oli ette valmistatud rahvusvaheliste seemnekontrolli-määruste kavand, millega taheti ühtlustada analüüsi meetode, väljendusviise ja sisse seada ühtlast rahvusvahelist seemnete analüüsi-tunnistuse vormi ehk tsertifikaati (Certificat). Kavandiga püüti rahuldada seemnete ostjate kui ka müüjate huvisid, mis küll osaliselt vastu käivad üksteisele. Põhimäärusi kavatseti anda eeskätt seemnete puhtuse ja idanevuse analüüsi suhtes, kuna taimehaigused, päritolu ja sordiehtsuse küsimused, ehkki üles võetud määruste kavandisse, olid koondatud n.n. „täiendavate analüüside“ lahtrisse. Eriosa moodustas saavutatud analüüside andmete koondamine ja nende ühtlane väljendusviis, lubatavate latituudide piirjooned ning analüüsi-tunnistuse vorm või peamiselt — mis selles tunnistuses üldse tuleks üles märkida analüüsitava seemne kohta.

Kongressile oli tehtud peale selle ka veel muid ettepanekuid, mis suundusid kontrolli süvendamise poole, näiteks, võtta tulevikus seemnete kvaliteedi tunnuste hulka ja analüüsi-tunnistustes ära märkida ka seemnetes leitud taimehaigusi. Selle vajadust on rõhutanud juba ammu seemnetarvitajad ja teaduslikud asutised, sest mitmed hädaohklikud taimehaigused levivad just seemnete kaudu ja peitsimise abil pole võimalik neid teha kahjutuks. Veel oli tehtud mõnelt poolt ettepanekuid, määrata kindlaks seemnekaupades lubatav keskmine umbrohuseemnete arv või % ning nõuda seemnetes üldse kõrgemat puhtusprotsenti, vastavalt uue aja tehnika-saavutustele seemnete puhastamise alal ja teiseks nõuda minimaalset umbrohuseemnete juuresegu puhtsordilistes ja tunnustatud seemnetes.

Kongressil vastuvõetud otsused ja määrused oleks muidugi hiljem esitatud üksikutele riikidele aktspteerimiseks ning igas riigis maksuma pandud vastavate seaduste kaudu. Sellega oleks loodud seemnekaubanduses kord, et igal maal oleks toimetatud seemnekaupade analüüsimeetodi ja nende tunnuseid määratud ühise kava järgi. Siis oleks võinud olla väärtuslikuks saatedokumentiks kaubanduslikule liikumisele lastava seemnekauba kohta tunnistus ehk tsertifikaat, milline antud kuskil maal seemneproovi kohta, mis võetud kindlate ühesuguste tingimuste ja määruste järgi plommitud seemnekottidest ja mis analüüsitud samasuguste ühtlaste määruste järgi. Tunnistusest oleks näha selle seemne külviväärtus, juuresegund ja muud omadused ostu, müügi ning garantii andmise puhul. Ostjale oleks muidugi jäänud õigus kontrollida seemnete omadusi.

See analüüsimeetodi kavand oli ka kontrollasutiste 5. kongressil tulipunktiks. Suurem osa määrustest võeti kongressil vastu väheste parandustega. Muu seas peeti äge-

daid vaielusi analüüsi meetodite kohta, mil kaks voolu põrkusid üksteise vastu: Ameerika esindajad pooldasid rohkem n.n. Washingtoni meetodi, kuna Euroopa esindajad pooldasid siin väljaarenenud ja tarvitusel olevat meetodi. Viimaks võeti vastu n.n. „ühtlustamise“ tähe all otsus, et iga kontrollasutis tarvitagu mõlemaid meetode rahvusvaheliste analüüside tegemisel, tähelepannes tellija soove, kuid märkides väljaantavas tunnistuses iga kord, kumba meetodi on tarvitatud või tellitud analüüsimisel.

Meetodite vahe seisab peamiselt selles, et Washingtoni meetodi järgi loetakse puhtateks ja järjekult kõlbulikkudeks seemneteks ka kõiki poolikuid ja masinatel vigastatud teri, tingimusel, kui on alles suurem pool seemneterast, vaatamata sellele, kas sellel poolel on idu säilinud või mitte; samuti loetakse puhtateks seemneteks ka kiduraid ja kokkukuivanud teri, olgugi, et mitmest neist tegelikult ei arene eluvõimsaid taimi, — kuna Euroopa meetodi järgi kahtlemata arenemisvõimetud kidurad seemneterad eraldatakse seemnekaubast ja poolikutest ning vigastatutest võetakse arvesse ainult need, millel on veel alal idulehtede küljes terve vigastamata idu ja kui väline vigastus on tabanud ainult vähemat osa idulehtedest. Miks Euroopas ollakse Washingtoni meetodi vastu, järgneb sellest, et mitmed õrnemad seemned sageli oluliselt vigastatakse masinatel koristamisel ja peksmisel, kas lüüakse seemnekest lõhki, idule või idulehele lõhe sisse, kuna suurem pool seemneterast ja sageli idulehtede pool jääb terveks. Tarvitades analüüsil Washingtoni meetodi, tuleb seesugune seemnetera arvata kõlbulikuks, kuna tegelikult sellest ei arene taime; järjekult, Washingtoni analüüs näitab suuremat tervete ja puhtate seemnete arvu, kui tegelikult neid on seemnekaubast; kahju saab sellest seemnete tarvitaja. Washingtoni meetodi üldiselt ainuüksi seaduslikuks tunnustamine avab võimalused seemneid peksta ja puhastada hooletult, ükskõik kui palju ja kuidas selle juures vigastatakse seemneid, kui aga seemnetera välispidi näib olevat terve ja suurem pool sellest jääb alale. Samuti on lubatud jätta koosseisu kiduraid teri, mille tõttu seemnekauplejal ei tarvitaks hoolsamalt sorteerida seemnekaupu. Washingtoni meetodi järgi võiks lasta müügile puhtate ja kõlbulikkude seemnena kõiki seemneteri, mis kuuluvad ülesantud liiki, olgu need terved või poolitatud, võimatult väiksed ja kidurad. Seemneostja otsustada jääb, kas osta niisugust seemet või mitte. Euroopa meetodi järgi võetakse arvesse alati ka olulisi, aga mitte ainult vormilisi tunnuseid; ja kus on pandud maksma sunduslik keskmine seemnete kvaliteet, seal ei sallita poolitatud ega kiduraid teri seemnekaupades kuigi palju; ning ei arvata neid puhtateks ega terveteks seemneteks.

Parasiit-taime-seemnete, nagu võrmide (*Cuscuta sp.*) kohta võeti vastu kongressil otsus, et võib lubada seemnetes ainult arenemis- ja idanemisvõimetuid seemneid õige vähesel arvul, kuna idanemisvõimelisi seemneid lugeda tingimata kahjulikkudeks juuresegudeks. Taimihaiguste suhtes võeti vastu otsus, et tulevikus tuleb võtta seemnete alaliste ja sunduslikkude tunnuste hulka ka seemnehaiguste märkimist, ning määrati kindlaks haiguste nimestik, mis kuuluvad märkimisele, kuid peeti tarvilikuks selle kohta juure lisada, et haiguste olemasolu ei tohiks olla sisseveokeelu põhjuseks ilma vastavate sellekohaste seadusteta ehk lepinguteta. Umbrohuseemnete sisalduse suhtes võeti vastu otsus, et neid tuleb edaspidi märkida mitte ainult kaaluprotsentides, vaid ka nimepidi arvuliselt ühes kindlas kaaluüksuses, näiteks 1 kg-is ja puhtsordilistes ning tunnustatud seemnetes neid põhimõtteliselt üldse vähem lubada koosseisus; kvantitatiivselt aga jätta nende koosseisus kindlaksmääramise nõudmine esialgu iga riigi või sisseveo-maa enda hooleks.

Rahvusvahelise analüüsi-tunnistuse kavandi kohta võeti vastu otsus, et esildatud vormi võib võtta tarvitusele ajutiselt, kuna tulevikus järgmisel kongressil tehtavate ettepanekutega võib teha selles veel muudatusi.

Lõpuks, ühisel koosolekul Seemnekauplejate Liidu esindajatega võeti vastu soovivaldus, et pärast seda, kui Kontrollasutiste Liidu poolt välja töötatakse ja lõpulikult vastu võetakse analüüsikäsitlused ja lõpulik analüüsi-tunnistuse vorm, viimase võib üle anda Rahvusvahelisele Põllumajanduse Instituudile Roomas, kes omalt poolt algatab läbirääkimisi riikide valitsustega selle kavandi ekk vormi rahvusvaheliseks juriidiliseks maksmapanemiseks.

Seemnekauplejate organisatsiooni algatused. Samal ajal, möödunud 1928. a. mai kuul, kui Roomas peeti 5. rahvusvahelist seemne kontrollasutiste esindajate

kongressi, pidasid seemnekauplejate ühingute esindajad ka oma 2. kongressi Itaalias, Bolognas. Sealsamas valitud Seemnekauplejate Liidu juhatus ja ühingute esindajad ilmusid ka isiklikult Rooma Kontrollasutiste Liidu 5. kongressile, et tuua esile omi soove, mis üldiselt nende huvides tuleks võtta arvesse kontrolli maksmapanemisel ja teostamisel ning eriti analüüsi ja n.n. toleranz- ning tollitakistuste kaotamise küsimustes. Need sooviavaldused olid järgmised:

I. Kõik riigid peaksid võtma vastu mõne ühise analüüsi-meetodi seemnete puhuse, idanevuse ja võrmi seemnete sisalduse määramiste kohta, ükskõik, kas otsustatakse võtta selleks Ameerika ehk Washingtoni või ühtlustatud Euroopa meetodi.

a) Peaks määratama kindlaks ühtlaselt igas riigis ühesugune teatud protsent (liblikõielistes), mis loetakse kõvadest teradest idanevateks ning esialgu võetama selleks arvuks 50%, välja arvatud nõiahamba seemned, milles lugeda idanevateks kõvu teri $\frac{1}{3}$ (33%).

b) Peaks määratama kindlaks kõikide riikide kohta ühesugused normid: 1) võrmi seemnete sisalduse, 2) puhtuse koeffitsientide, 3) idanevuse protsendi suhtes.

II. Kõik maad ja riigid peavad vastastikku tunnustama analüüsi-tunnistusi, mis välja antud Rahvusvahelisse Seemne Kontrollasutiste Liitu kuuluvate seemne kontrolljaamade poolt.

III. Peab määratama kindlaks mõnesugune rahvusvaheline analüüsi-tunnistus, mis sel juhul, kui see on viseeritud sisseveo-maa konsuli poolt (väljaveo-maal), vabastaks seemnekaupu igasugustest erelistest tollivormaliteetidest, vastavalt üldkonventsioonile tollivormaliteetide ühtlustamise asjas, mis võeti vastu 1923. aastal Genfis ja mis vastab Rahvasteliidu majanduskomisjoni otsustele.

Nendele punktidele oli lisatud juure veel sooviavaldus, et Kontrollasutiste Liit ainult ei võtaks arvesse ülaltoodud seemnekauplejate sooviavaldusi, vaid annaks neid ka edasi Rahvusvahelisele Põllumajanduse Instituudile kiireks elluviimiseks.

Nagu näha 5. Kontrollasutiste Liidu kongressi eelpool toodud otsustest, kongress tuli vastu nendele sooviavaldustele ainult osaliselt.

Seemnekauplejate Liit on hakanud käesoleval ajal veelgi energilisemalt tegutsema. 1929. a. 27. mail korraldas Liit nimepidi „päevakorral olevate tähtsate küsimuste lahendamiseks“ Pariisis oma 3. kongressi, millest võtsid osa kaugelt üle 100 esindaja, peamiselt Euroopast, ja ka erilise kutse peale Rahvusvahelise Seemne Kontrollasutiste Liidu juhatuse esimees K. Dorph-Petersen (Taani). Kongress avati Rahvusvahelise Kaubanduskoja ruumides. Valiti 4 komisjoni (Ausschüsse).

Esimeses komisjonis seati kokku (kodifitseeriti) ja võeti vastu hiljem, üldkoosolekul, rahvusvahelises seemnekaubanduses tarvitusel olevad reeglid ja kombed. Nende tekst avaldatakse lähemal ajal ja taheti kongressi otsuse kohaselt võtta üldtarvitusele seemnekauplejate juures 1. juulist 1929. a. Samas komisjonis arutatud kavand, — maksuma panna seemnekaubanduses sunduslik ja alaline seemnekottide plommimine, ühenduses ametliku proovivõtuga — analüüsi-tunnistuse saamiseks, — lükati üldkongressil tagasi. Vahekohtunikkude instituut tunnistatakse vajalikuks ning nende otsustele sunnitakse liiduliikmeid alluma väljaheitmise ähvardusel; luuakse veel uus kõrgem vahekohtu keskkoh, millele ei allu aga kvaliteedi küsimused.

Teine komisjon arutas küsimust rahvusvahelise analüüsi-tunnistuse ehk tsertifikaadi (Certificat) vormi üle, kusjuures kongressist osavõtjale Kontrollasutiste Liidu esimehele K. Dorph-Petersenile tehti jällegi vastavad esitised ehk sooviavaldused, milliseid paluti teatavaks teha järgmisel Liidu kongressil 1931. a. Wageningenis, Hollandis, selleks otstarbeks, et Kontrollasutiste Liit ka võtaks arvesse Seemnekauplejate Liidu poolt äsja vastuvõetud seemnekaubanduse kodifitseeritud reegleid ja kombeid. Samuti tehti K. Dorph-Petersenile esitis, et Kontrollasutiste Liit võtaks edaspidi seemnekauplejatele soodsama seisukoha liblikõieliste kõvade terade kohta, nimelt, et lutserni seemnetes loetaks idanevateks 90% kõvu ja muudes seemnetes kuni 75 % kõvu teri.

Sealsamas soovitati esialgu, kuni muid rahvusvahelisi määrusi veel pole pandud maksuma, püüda läbi viia üksikute riikide vahel vastavaid lepinguid seemnekaubanduse alal, millega lepinguosalisel kohustustel vastastikku tunnustama üksteise asutiste analüüsi-tunnistusi, et sellega kaotada tollivormaliteete.

Lõpuks võeti vastu otsus: tunnustada ajutiselt (provisorisch) maksvaks rahvusvahelises seemnekaubanduses:

- a) proovivõtu määrused,
- b) mõlemad analüüsi meetodid,
- c) lubatavate latituudide määrad sel kujul, nagu need vastu võeti 5. seemne kontrollasutiste kongressil Roomas 1928. a. 16.—19. mail (v. eespool).

Kolmanda komisjoni ettepanekul võeti vastu üldkongressil muuseas otsus, millega asutatakse Seemnekauplejate Liidu alaline sekretariaat, kus antakse peasekretärile laialdased volitused, isegi riikide valitsustega vahetult ühendusse astumiseks.

Neljas komisjon tegi mitmed seemnekaubandust puutuvad ettepanekud, muuseas kuidas leida võimalusi tollide ning analüüsimaksude ühtlustamiseks ja koguda praegusi mitmel pool maksvaid seemnemüügi-, sisseveo- ja väljaveo-määrusi üle maailma ja välja anda kodifitseeritult. Tähelepanu väärib veel järgmine ettepanek, mis ka võeti vastu: esineda Kontrollasutiste Liidu kongressil soovivaldusega, et kui kuskil tehakse katseid mitmesuguse päritoluga seemnetega, siis peaks katsetaja asutis olema kohustatud seemneid katseteks soetama väljaveo-maa seemnekauplejate organisatsioonilt ja et katsetulemused toetuksid katsete suuremale arvule ning et katseid võiksid kontrollida väljaveo-maade organisatsioonid.

Seemnekauplejate Liidu 3. kongressi töödest on näha, et seemnekauplejad oma huvide kaitseks väga energiliselt kasutavad oma organisatsioone, näiteks rutuliseks omasoodu reeglite ja kommete maksmapanemiseks seemnekaubanduses ja peasekretäri ameti asutamise otsides vahetult sidet riikide valitsustega ning teiste tarvilikkude asutistega. Analüüsi meetodi suhtes ei näi, et nad rõhuksid ainult Washingtoni meetodi vastuvõtmise kasuks. Teiselt poolt püütakse viia ellu ristikeha ja lutserni seemnete kõvade terade kõlblikuks tunnustamist 75%—90% ulatuses, kuna seni teaduslikkude asutiste poolt ei ole leitud võimalikuks neid võtta arvesse üle 30%—50%.

Kõigest ülaltoodust selgub, et käesoleval ajal rahvusvahelise seemnete kontrolli ja kaubanduse korralduse küsimused on veel täies hoos ja et neil aladel lähematel aastatel on oodata tähtsaid otsuseid, mis ühel või teisel viisil riikidele tulevikus ette pannakse aktsepteerimiseks ning missugused pole tähtsuseta ka meie põllumajandusele. Meie, oma kareda kliima oludes, peame olema eriti valvel, et ei pääseks vabalt meie turgudele juhuslikult mõnesuguse rahvusvahelise asutise heakskiitmisel või ettepanekul meile ebakohased või kahjulikud seemned. Teiselt poolt on kõigiti soovitatav aidata kaasa, et rahvusvaheliselt pandaks maksuma seemnekaubanduses järjekindlalt teatav kindel kord, millega oleks kindlustatud meile sisseveetavate seemnete õige päritolu, otstarbekohasus ja kvaliteet.

Sisemaa korraldused ja algatused.

Kodumaal pandi maksuma seemnete kontrolli alal möödunud 1928. a. uued korraldavad määrused („R. T.“ nr. 73 — 1928. a.), millega on viidud ellu 1921. a. Riigikogu poolt meie taimekasvatuse edendamiseks antud seemnemüügi seadus („R. T.“ nr. 20 — 1921. a.).

Uued määrused on avaldatud täienduseks endistele („R. T.“ nr. 24 — 1921. a.), millest mõned osad on jäänud maksvaks. Määrused püüavad võimalikult igakülgselt reguleerida seemnekaubandust siseturul, samuti ka seemnete sisse- ja väljavedu. Seemneviljade müük oma majapidamise saadustest on seaduse § 13 järgi jäetud vabaks ja ei kuulu määruste alla.

Määrustes on väljendatud peamiselt neid üld- ja erinõudeid, mis meie kliimas ja oludes tulevad seemnekaupades lugeda olulisteks. Niisama on leidnud väljendust ka mõned uued üldnõuded, mis seati üles möödunud 5. rahvusvahelisel seemne kontrollasutiste esindajate kongressil Roomas ja mille maksmapanemist seal kiideti heaks, nagu nõudeid seemnekaupade hädaohkudest taimehaigustest vabaoleku kohta. Meil on tõusnud see küsimus juba ammu enne

päevakorrale, sest mitmed taimehaigused, nagu punakaste, nõgipea, on tekitanud meie põllukultuuridele suuri kahjusid.

Kõigepealt nõutakse määrustega, et avalikul müügil oleval ja müügiotstarbeks sisseveetaval seemnekaubal peab olema teatav keskmine kvaliteet puhtuse, idanevuse ja umbrohu-seemnete-sisalduse suhtes ning kahjuritest ja taimehaigustest vabaolek kindlates normide piires. Neist kindlaks määratud keskmistest kvaliteetidest ei tohi seemnekaubad olla halvemad. Kvaliteet on seatud kahesugune, 1) kodumaal kasvatatud seemned on lubatud olla vähe madalama kvaliteediga sel põhjusel, et meie kliima- ja ilmastiku-olud ei ole soodsad selleks, et kõrgema kvaliteediga seemneid võiks meil kasvatada; ka ei ole meil kõiki võimalusi, et seemneid puhastada tehnika viimase sõna järgi, nagu seda tehakse välismaal ja 2) välismaalt sisseveetavate seemnete suhtes on pandud maksma mitme seemne suhtes kõrgem kvaliteet kui sisemaal kasvatatud seemnel. Mõlematest keskmistest kvaliteetidest on lubatud veel latituudidega teatav kvaliteedi vähenemine, kuid see on ka viimane ja kindel lubatav piir; sellest halvemale poole kalduva kvaliteediga seemned on müügiks keelatud, ja kui neid müügil sellegipärast leitakse, siis karistatakse müüjat.

Meil maksva seaduse järgi peab iga seemnemüüja oma seemnekaupade kvaliteedi eest vastutama („R.T.“ nr.20—1921. a. seemnemüügi seaduse §§ 2, 3, 4, 5 ja 8) ja alanormiliste, s. o. vähema kvaliteediga seemnete müüki karistatakse seni NS § 29 (Uue krimin.-seadustiku § 122) põhjal, kuna mõnesugustel põhjustel ja juhtudel, mis liigitatud määrustes, taimekasvatusele kahjulikuks tunnustatud ja ülimaltaselt umbrohuseemneid sisaldavate seemnete müüki karistatakse seemnemüügi seaduse § 9 põhjal kuni 500 kr. rahatrahviga ning peale selle konfiskeeritakse niisugused seemned. Uue kriminaalseadustiku § 323 järgi on ülimaltaselt umbrohuseemneid sisaldavate seemnete müük karistatav esimesel korral kuni 300 krooni, süüteo kordumisel kuni 500 kr. rahatrahviga. Sellest on näha, et seaduse mõtte järgi vastutab süüdlane määrustele mittevastavate seemnete müügi eest esiteks kriminaalkorras ja teiseks on seemnemüügi seaduse § 10 põhjal igal seemneostjal õigus nõuda müüjalt kahjutasu, kui seemned ei vasta määrustega seatud või müüja enese poolt kindlustatud puhtuse ja idanevuse määraadele; järjekult vastutab seemnemüüja peale kriminaalkaristuse veel aineliselt ostja ees müüdavate seemnete kvaliteedi eest.

Vabakaubandus on seemnete suhtes sellega tublisti kitsendatud, et kaitsta seemnetarvitajate huvisid. Kuid ka seemneostja ise peab otsima oma huvide kaitset ja seda kindlustama õigel ajal. Kahjutasu-õiguse saavutamiseks peab seemnetarvitaja, ostes seemneid, ise aitama kaasa sellega, et võtab ostetud seemnetest määruste nõuete kohaselt keskmise kontroll-proovi, mida saadab viibimata Riigi seemne kontrolljaama analüüsimisele. Seaduslik seemneproov on nagu dokument, mis jääb aluseks kõigile nõudmistele. Riik tuleb vastu siin seevõrra, et need, tarvitajate poolt seaduslikus korras võetud seemneproovid analüüsitakse maksuta. Seemneostjal on seaduse järgi võimalus ja õigus igal juhul, eriti ka siis, kui vaja keskmisest kõrgemat kvaliteeti, või kus seda temale kindlustatakse või pakutakse — nõuda müüjalt kirjalikku garantiid, et seemnekaup vastab ülesantud või veelgi kõrgematele nõuetele. Müüja on antud garantiid eest vastutav samuti nagu keskmise kvaliteedi puhul. Proovivõtmiseks ja analüüsile saatmiseks on määratud 14-päevane tähtaeg, mis meie olude kohaselt on palju pikem kui välismaal, kus reklamatsiooni-õigus peab olema teostatud 3—7 päeva jooksul.

Määrustes puuduvad täpsemad kahjutasunormid (nagu meie seda oleme harjunud nägema välismaal), sellepärast et meie seemnemüügi seaduse § 10 järgi ei ole juhatatud, et neid kindlaks määratakse Põllutöoministeriumi poolt, kuna käesoleval ajal maksivad juriidilised mõisted ei luba ilma otsekoohese seaduse juhatusega korraldada hindu või tasumäärasid. Seega on viimane sõna kahjutasu küsimustes jäetud kohtule. Siiski on selle küsimuse põllumajanduslikust seisukohast otstarbekohaseks lahendamiseks antud määrustega seemnete väärtuse või külvikõlblikkuse langemise astmed, kindlas vahekorras külviväärtuse % vähennemise, mis omavahelistel lahendustel kui ka kohtus võimaldavad kergesti järeldada, kuivõrt proportsionaalselt, aluseks võttes vähenemise astet, peaks müüja seemnete hinnast ostjale tagasi maksma, kui tuleks võtta arvesse kahjutasu küsimust seemnete kui kauba suhtes.

Muuseumis võiks tähendada, et neis külvikõlblikkuse langemise astmetes käsitatakse õige karmilt ülimaltaselt umbrohuseemnete-sisaldust seemnekaupades, mis väljendub selles,

et $\frac{1}{10} - \frac{1}{20}$ protsendi võrra ülimäärane umbrohuseemnete suurenemine on arvatud võrdsiks kümne- ja kahekümnekordse külvikõlbulikkuse langemise protsendile, s. o. 0,1% ülimääraseid umbrohuseemneid vähendab seemnete külvikõlbulikkust mitte vastavalt 0,1%, vaid terve 1% võrra ning sel juhul, kui umbrohuseemnete sisaldavus ületab kõik lubatud normid ja latituudid, s. t. alanormilikkuse puhul — vähendab juba iga 0,05% ülimääraseid umbrohuseemneid seemnekauba külvikõlbulikkust samuti terve 1% võrra. Siin on võetud aluseks üldkogemus, et umbrohu kaaskasvamine põllul vähendab suurel määral oodatavat saaki ja et seemnega ühes külitatud umbrohu kaotamine põldudel nõuab suuri jõupingutusi. Arvestuses on võetud eeskujuks meie lähema naabri Soome ja osalt ka Taani korraldused, kus on seemnekaubanduses seatud seemnete alanormilikkuse suurenemisega progressiivselt (aga mitte proportsionaalselt) suurenev kahjutasu maksmine ostjale; näiteks juhul, kui puhtus või idanevus langeb alla kindlustatud või nõutud norme umbes 30%, maksab müüja Taanis ja Soomes kahjutasuna tagasi ostjale ligikaudu seemnete koguhinna, ja kui väärtuse langemine osutub veel suuremaks (35—40%), siis maksetakse tagasi juba rohkem kui ostja ise seemnete eest oli maksnud. Ülimääraseid umbrohuseemneid Taanis üldse tuleb vähe ette, sest korralik puhastamine on seal isenesest nõuetav. Soomes maksab peale selle müüja iga ülimäärase 1% umbrohuseemnete-sisalduse eest tagasi ostjale 10% seemnete hinnast, s. o. kümnekordselt. Ka mujal maades, Norras, Inglismaal, Kanadas ja Ameerika Ühisriikides võideldakse energiliselt seadusandlikul teel üleliigse umbrohuseemnete-sisalduse vastu, et kaitsta põllumajandust põldude umbrohustamise eest halvasti puhastatud seemnetega.

Umbrohuseemnete-sisalduse suhtes on meil määrustega, samuti nagu puhtuse ja idanevuse suhtes, tehtud vahet välismaalt sisseveetud ja kodumaal kasvatatud seemnete vahel, lubades viimastes esiootsa, kui põllud veel pole puhtad, märksa rohkem umbrohuseemneid, mis küll paratamata põllumajandusele kahjuks, kuid möödapääsemata meie halbade kasvutingimuste tõttu. Umbrohuseemnete normid on üldiselt määrustega (§ 5 ja tabel nr. 1) lubatud kaunis kõrged, nii et korralikul müüjal, kellel normaalselt puhastatud seemned, sugugi karta ei tule ülimääraseid protsente. Seemnekaubandusele on antud sellega kaunis laialdased võimalused ja piirid, kuid et teiselt poolt meie seaduse järgi umbrohuseemnete normidest ületamist valjult karistatakse, kuni seemnekauba konfiskeerimiseni, sunnib see asjaolu müüjat äärmisele ettevaatusele normide ületamise suhtes.

Seemnesegude sissevedu välismaalt on üldiselt keelatud; nende müük siseturul on lubatud eritingimustel, kus juures müüja on kohustatud ostjale andma täpseid teateid seemnete koosseisu ja iga liigi idanevuse kohta.

Seemnete sisseveo-tingimuste juures on seatud mõõduandvaks teguriks seemnete päritolu ja nende kõlbulikkus meie oludes, siis võltsimatus ning juuresegude ja umbrohuseemnete-sisalduse iseloom, kuna neist mõned liigid on pandud sisseveo-keelu põhjuseks. Mitmed seemnekaubad on sisseveo puhul sundusliku eelkontrolli all, mis juba ennemalt pandud maksma järkjärgult ning ka uute määrustega jäetud maksvaks. Selles suhtes on viimasel ajal tõusnud päevakorralla sundusliku eelkontrolli laiendamise küsimus vikkide, peluski, herne, põldoa, söödajuurikate ja kõrsheinte seemnete peale, milleks 1928. a. esildati Riigikogule seaduse eelnõu, mis aga seni veel pole tulnud arutusele.

Põllumajanduse huvides on seni üldiselt keelatud seemnete sissevedu kõikidest pehme kliimaga produktsiooni-raioonidest, kust päritolevad seemned ei annaks meie karedas kliimas talvekindlaid ja meile vastava paraja vegetatsiooniaja pikkusega taimi. Mõned meile ebasoodsad ja võltsimiseks tarvitavad seemned on samuti sisseveoks keelatud või lubatud ainult eriloaga.

Peale kõige ülaltoodu on määrustega üksikasjaliselt korraldatud seemnekaupluste iga-aastane sunduslik registreerimine, avalikul müügil olevate seemnete kontroll, seemnete väljaveo-tingimused ja nõuetaval korral nende kontroll; seemnekottide plommimine, proovivõtmine, proovide alalhoid ja saatmine analüüsiks, takshinnad analüüsides eest. Samuti on määratud kindlaks mitmete normide kohta lubatavad latituudid.

Siseturu seemnete kontroll 1926.—1928. a.

On võetud ja analüüsitud kontroll-proove:

	1926. a.	1927. a.	1928. a.
Seemnekauplustest kontrolliks võetud	421	500	623
Tolliasutistelt ja mujalt	149	103	163
Näitustelt saadetud	127	131	78

Kuna aruandeaastatel polnud veel määratud kindlaks seemnete kvaliteetidid ega normeeritud muid omadusi, sellepärast ei ole mõtet liigitada analüüsitud seemneproove kvaliteetide järgi. Kuni 1925. aastani oli seemnekauplejaid võetud vastutusele 12 juhul, peamiselt võrmi seemneid sisaldavate seemnete müümise eest; 1926. aastal algatati 6 uut süüdistust. 1927. aastal ei olnud süüdistusi. Seemnekauplejad pöördusid sagedamini kontrolljaama poole eelproovidega, et seemnete kõlblikkuse üle enne ostutehingut otsusele jõuda ja ära hoida asjata veokulusid. Kauplustes kontrollitute hulgas leiti müügil kahtlemata alanormilisi seemneid keskmiselt 10% juhtudel, enamasti aiaviljade ja juurikate seemneid.

Kontrolliks võetud seemneproovidest saadeti juhusliku valiku järgi Jõgevale, Eesti Sordiparanduse Seltsi sordi kontroll-aeda osa seemneproove sordiehtsuse kontrollimiseks. Kasvuperioodi lõpul kutsuti iga aasta kokku erikomisjon (millest viimasel 1928. a. võtsid osa ka seemnekauplejate esindajad), kes iga üksiku seemneproovi kohta määrab, kas kontrolliks võetud seemneproov on annud kasvades ülesantud seemnesordile vastavaid tüübilisi ja sordiehtsaid taimi või vilja. Kaugelt suurim osa seemneid on annud häid või vähemalt rahuldavaid tagajärgi. Andmed sordiehtsuse kontrolli kohta on avaldatud igal aastal ajakirjas „Põllumees“. Edaspidi kavatakse võimalikult kõiki seemneproove saata kontroll-katsetesse.

1927. aastal Venest, Siberist ja Permi ning Ufa kubermangude raioonist sisseveetud punase ristikehina seemned on võetud põldkatsetesse Riigi põllutöökatsejaamas Kuusiku mõisas. Neist kasvanud ristikehinad on kõik talvekindlad; tüübi poolest on Permi ristikehin meie kodumaa omale lähimalt sarnane; „Ufa“ seemnest väljakasvanud tüüp on selles suhtes ka rahuldav, kuna „Biiski“ tüüp näib liig pika arenemisega olevat, sest et mõlematest esimestest on kasvu poolest ja ka õitsemisega taha jäänud; see võib ka sellest tulla, et meil oli 1929 a. külm kevade, kuna sealsetes oludes, Biiskis, kust see ristikehin pärit, kevad ja suvi palju palavamad on. Katseid jätkatakse.

Müügilolevate seemnete kontrolli on püütud kõigiti süvendada ja laiendada, kuid kontrolljaama käsutusel ei ole selleks küllaldaselt vabu tööjõude. On tegelikult 4 ametnikku, kellest ainult 1 võib piiratud arvu päevi sõitudes olla, teised on vajalikud seemnete analüüsides tegemiseks. Ka ei ole koosseisus kantseleiametnikku, mispärast kirjavahetus ja aruanded ka lasuvad eriteadlaste peal ning röövivad hulga aega, mida võiks kasutada otsekoheste eritööde tegemiseks. Pealegi kuhjuvad kõik tööd — kaupluste kontroll, sisseveo-kontroll ja analüüsid harilikult 4—5 kevadkuude, eriti märtsi, aprilli, mai ja osalt ka juuni kuude peale.

Võimalust mööda on võetud viimasel ajal tarvitusele kontrolli teostamine kohtadel kohalikkude agronoomide kaudu, kes on igakord selleks eriti saanud kontrolljaama poolt volitused ja teostavad seemnete kontrolli seemnemüügi seaduse § 12 põhjal, määruste §§ 26—28 järgi. Kuid nende tegevus piirdub ainult seemnete ülevaatamisega kohapeal ja nendest proovivõtuga, kuna kõik muu töö, analüüsid, asjaajamine ning kirjavahetus kuhjub ikkagi samaks ülaltähendatud ajaks seemne kontrolljaama.

Ka välispolitsei kaudu on püütud mõjuda seemneturu tervenemiseks. Riigi seemne kontrolljaama algatusel on Politsei Peavalitsus ringkirjaliselt teinud korralduse, et registreerimata seemnetega kauplejaid tuleb järjekindlalt kõrvaldada turgudel ja võtta vastutusele sundmääruste mittetäitmise eest. See korraldus on mitmel pool nähtavasti mõjunud, sest registreeritud seemnekauplejate arv on tunduvalt tõusnud viimasel müügihoojal. Kuna rändavaid ja laatadel praktiseerivaid käsikauplejaid üldse ei registreerita, kui neil ei ole alalist seemnekauplust, siis puuduvad neil registreerimise-tunnistused ning sellega piirdub neil ka

Tab. 3. Kodumaa linaseemnete idanemisvõime kestvus järgnevate aastate vältusel.

(V. „P. P. aastaraamat I.“ lhk. 172).

Missug. aasta lõikusest seemned idandatud	Mitmendal aastal idandatud pärast lõikuse aastat							
	Järgm. aasta kevadel	1 aasta pärast	2 a. pärast	3 a. pärast	4 a. pärast	5 a. pärast	6 a. pärast	7 a. pärast
Linaseemned:	Idandamise kalendri aastad ja idanevuse protsendid:							
1920 a. lõikus . . .	1921 a. 93%	1922 a. —	1923 a. —	1924 a. 90%	1925 a. 83%	1926 a. 75%	1927 a. 61%	1928 a. 60,4%
1921 a. „ . . .	1922 a. —	1923 a. 94%	1924 a. 92%	1925 a. 87%	1926 a. 83%	1927 a. 77%	1928 a. 80,0%	—
1922 a. „ . . .	1923 a. 93%	1924 a. 87%	1925 a. 82%	1926 a. 80%	1927 a. 78%	1928 a. 80,1%	—	—
1923 a. „ . . .	1924 a. 89%	1925 a. 84%	1926 a. 81%	1927 a. 76,7%	1928 a. 80,5%	—	—	—
1924 a. „ . . .	1925 a. 94%	1926 a. 94%	1927 a. 92,9%	1928 a. 93,0%	—	—	—	—
1925 a. „ . . .	1926 a. 90%	1927 a. 89%	1928 a. 89%	—	—	—	—	—
1926 a. „ . . .	1927 a. 93,5%	1928 a. 93,4%	—	—	—	—	—	—
1927 a. „ . . .	1928 a. 93,0%	—	—	—	—	—	—	—
Keskmiselt . . .	92%	90%	87%	85%	81%	77%	71%	60%
Proovide arv, mil- lest keskm. saadud	167	130	108	102	80	52	23	14

Tab. 4. Riigi seemne kontrolljaamas tehtud analüüside, katsete, üksikute määramiste ja muude tööde arv, ühes nendega seotud kõrvaltöödega 1920.—1928. a. (V. „P. P. aastaraamat I.“ lhk. 173).

Analüüside, katsete ja muude tööde nimetus:	Kui palju igal aastal tehtud analüüsi, katseid ja üksikuid määramisi laboratooriumis			
	Kuni 1926. a. keskmiselt aastas	1927. a.	1928. a.	Keskmiselt aastas (1920/1928.)
Üldse analüüsitud seemneproove (Nr. Nr.)	1 005	1 153	1 326	1 057
{ puhtust	647	401	364	588
{ idanevust { energiat %	967	1 139	1 278	1 020
{ idanevust { lõp. idanemise %	967	1 139	1 278	1 020
Tehtud analüüsi ja katseid:				
1. Määratud seemnete päritolu, kordi	43	117	151	63
2. Määratud seemnete niiskust, kordi	14	—	7	12
3. Seemnete puhtuse määramiseks:				
a) Võetud täpseid kaalutisi puhtuse analüüsiks prof. Williams'i meetodi järele, jaotamisega diagonaalide ja ribade abil	738	565	657	709
b) Määratud kõlbmata seemnete kaaluprotsente, keskmisi:				
vigastatud seemneid %	578	433	453	559
kasvanud „ %	242	78	67	204
hallit. ja mädanen. seemneid %	3	9	—	3
kiduraid seemneid %	160	7	9	126
tühje seemnekesti %	59	47	67	58
c) Määratud kooritud ja kestata seemneid %	145	18	34	118
d) Määratud juurdesevude kaaluprotsente, keskmisi:				
nõgipea-haigeid seemn. ja tungalteri %	121	22	18	98
mineraalaineid, eraldi %	79	64	14	70
mineraalaineid, prügi ja haganaid kokku ilma eraldamata %	708	478	538	663

Tab. 4. (järg). Riigi seemne kontrolljaamas tehtud analüüside, katsete, üksikute määramiste ja muude tööde arv, ühes nendega seotud kõrvaltöödega 1920.—1928. a. (V. „P. P. aastaraamat I.“ lhk. 173)

Analüüside, katsete ja muude tööde nimetus:	Kui palju igal aastal tehtud analüüse, katseid ja üksikuid määramisi laboratooriumis			
	Kuni 1926. a. keskmiselt aastas	1927 a.	1928 a.	Keskmiselt aastas (1920/1928.)
e) Määratud teiste kultuurtaimede liikide seemnete keskmisi protsente:				
teraviljade ehk kõrreliste seemneid %	174	85	83	154
liblikõieliste seemneid %	112	148	130	118
üldse muid kultuurtaimede seemneid %	309	158	138	273
f) Määratud umbrohtude seemnete keskmisi kaaluprotsente: üldiselt, kvalifitseerimata %	635	416	491	595
mürgiste nisulille- ja uimastava raiheinaseemneid . %	79	2	—	61
võrmide (Cuscuta) seemnete sisald. kordi	126	183	225	144
võrmide seemnete kaalu %/o	1	—	—	1
g) Määratud kahjureid seemnetes:				
loomariigi kahjureid, kordi	5	2	—	4
seemnehaigusi, kordi	15	—	772	97
h) Määratud seemnete koosseisu: tehtud botaanilisi analüüse:				
1) kodumaa seemnete uurimiseks	54	69	51	55
2) sisseveo lubade andmiseks	44	54	194	61
tehtud järkosadeks sõelumisi	12	—	—	9
„ muid analüüse (kaksikteri, piklikke, lõhna määramisi j.n.e.)	7	—	5	6
4. Seemnete kesta % määratud	5	—	—	4
5. Seemnete kaalu määratud:				
a) hektoliitri keskmist kaalu	4	—	1	3
selleks tehtud üksikuid määramisi	16	—	3	12
b) hollandi koti keskm. kaalu	186	51	51	155
selleks tehtud üksikuid määramisi	701	153	153	579
c) 1000 tera keskmist kaalu	889	1 148	1 279	961
selleks tehtud üksikuid määramisi	3 049	4 288	5 116	3 416
6. Seemnete idanemisenergia protsendi määramiseks tehtud:				
a) üksikuid idanemisenergia katseid	5 389	9 484	8 551	6 196
b) määratud peediidusid iga 100 kobara kohta, kordi . . .	48	562	400	144
c) määratud peediidusid 1 kg kohta	12	—	—	9
d) määratud idanenud kobarate arvu iga kg seemnete kohta .	12	—	—	9
7. Seemnete idanemise protsendi määramiseks tehtud:				
a) üksikuid idandamise katseid*)	5 389	9 484	8 551	6 196
b) määratud peediidusid iga 100 kobara kohta, kordi . . .	48	562	400	144
c) määratud peediidusid 1 kg kohta	12	—	—	9
d) määratud idanenud kobarate arvu iga kg kohta	12	—	—	9
e) määratud liblikõieliste seemnete kõvu teri	84	346	251	131
f) määratud paisunud teri	26	264	220	74
g) pp. 6 ja 7 tehtud katsete hulgas loigatud seemnekesti, à 100 teral, kordi	732 × 100	496	300	657 × 100
8. Muid töid, mis otsekoheselt ühenduses analüüsidesega:				
a) seemneproovide kohta registreeritud täpseid teateid, kordi	1 032	1 296	1 229	1 083
b) välja antud tehtud analüüsides põhjal:				
tunnistusi	379	61	128	316
eelteateid ja teadaandeid	491	484	482	490
välja ja sisseveo lubasid	49	47	53	47
Kokku { ilma korduvusteta, keskmiselt aastas (9 a. keskmine)	—	—	—	17 275
korduvustega, keskmiselt aastas (9 a. keskmine)	—	—	—	20 649

*) Märkus: Idanemise määramise täpsus on viidud kooskõlasele euroopa kontrolljaamadega: idandamise katsete arv oli 1923. a. — 3,14; 1924. a. — 8,3; 1925. a. — 6,75; 1926. a. — 6,96; 1927. a. — 8,32; 1928. a. — 6,69 üksikut idandamiskatset iga seemneproovi idanemise kindlaks määramiseks.